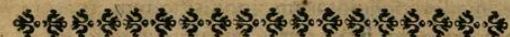

mihî molestissimum est oneri esse, non dico sinceritati tuæ, sed cuiquam. Solus autem Deus novit, quomodo nimia necessitate impulsus hoc feci. Vobis enim salvois, & favente Deo navigaturus sum: & mores hominum non ignoratis, qui proclives sunt ad vituperandum, & quàm, si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putabitur, vides. Ergo, obsecro te, ad omnia sine cunctatione responde, ne me tristem dimittas. Sic videam parentes meos; quia propter hoc solum Cerdonem misi, & ipsum exspecto solum. Frater Zenobius ^a, Magister Memoriae factus est, & misit nobis evocationem cum annonis. Si ego dignus non sum, ut respondeas interrogatiunculis meis, saltem * timeantur annonæ. Incolumem te summa divinitas longa nobis tueatur ætate. Papas plurimum dignationem tuam salutat.

* f. timeantur.

S.

^a Magister memoriae, ut fert Notitia dignitatum imperil, annotationes omnes dicitur, & emittit, & precibus respondet: id est, quæ Princeps verbo respondebat, Magister dictabat breviter & annotabat: emittebat diplomata ad usurpandum cursum publicum; unde hic dicitur evocationem misisse cum annonis: denique dictabat responsa, quæ à Principe dabantur libellis supplicibus.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

EPISTOLA CXVIII.*

Augustinus Dioscoro respondet ejusmodi quæstiones nec decorè tractari ab episcopo, nec utiliter disci à christiano. Disputat de studiorum fine ac de summo bono, exhortans Dioscorum ut christianam sectetur philosophiam, quæ sola divinæ humilitatis exemplo proposito veritatem persuadere potuit. Illustrat demum locos quosdam Ciceronis philosophorum de Deo sententias reprehendentis.

* Alias LVI. Quæ autem 118. erat, nunc 54. Scripta paulo post superiorem.

1. **T**U me innumerabilium quæstionum turba repente circumvallandum, vel potius obruendum putasti, etiamsi vacantem otiosumque credidisti: quando enim ego in quolibet otio, tot rerum nodos tam festinanti, & ut scribis, jam penè proficiscenti possem dissolvere? Numero enim rerum ipsarum impedire, etiamsi ^a nodi faciles ad solvendum forent. Tanta sunt autem perplexitate involuti, & tenacitate constricti, ut etiamsi pauci essent, otiosissimum me occupantes, magna mora temporis fatigaret intentionem, atque adtererent unguis meos. Ego autem vellem te abripere

CAPUT I.

E 2

de

^a Bad. Er. & aliquot MSS, etiamsi non difficiles ad &c.

de medio deliciosarum inquisitionum tuarum, & constipare inter curas meas, ut vel disces non esse inaniter curiosus, vel curiositatem tuam cibandam atque nutriendam imponere non auderes eis, quorum inter curas vel maxima cura est reprimere ac refrænare curiosos. Quânto enim melius, quântoque fructuosius, si in dandis ad te ullis litteris tempus atque opera impenditur, ad hoc potius impenditur, ut recessentur vanæ atque fallaces cupiditates tuæ, quæ tantò magis cavendæ sunt, quânto facilius decipiunt, nescio qua umbra honestatis & liberalium studiorum nomine velatæ atque palliatæ; quàm ut nostro ministerio, atque ut ita dixerim, satellitio, in dominatum, quo tam bonam tuam mentem premant, vehementius excitentur?

2. Ecce enim tot dialogi lecti, si ad videndum finem & capessendum omnium actionum tuarum nihil te adjuverunt, quid pro sunt, dic mihi? Nam ubi finem constitueris totius hujus flagrantissimi studii tui, & tibi infructuosi, & nobis molesti, epistola tua satis indicas. Cùm enim de solvendis quæstionibus, quas misisti, apud me per litteras satageres, ita scripsisti: *Possem te, inquis, plus & per multos caros tuos exorare: sed novi animum tuum, qui non rogari desiderat, sed omnibus præstare, si tantum absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris; tamen quodcumque est, peto præstes navigaturo.* In his verbis epistolæ tuæ rectè quidem de me existimas, quod omnibus præstare desiderem, si absit quod dedecet, sed in hac re nihil esse dedecoris, non mihi videtur. Non enim decora facies rerum attingit sensum meum, cùm cogito episcopum ecclesiasticis

cu-

euris circumstrepentibus districtum atque dissentum, repentè quasi obsurdescentem cohibere se ab his omnibus, & dialogorum Tullianorum quæstiunculas uni scholastico exponere. Quod quântum dedecet, quamquam tuorum studiorum raptus ardore prorsus adtendere, tu etiam sentis tamen. Quid enim aliud indicat, quod cùm dixisses, in hac re penitus nihil esse dedecoris, statim adjunxisti, *tamen quodcumque est, peto præstes navigaturo?* Hoc enim sonat, videri tibi quidem nihil in hac re esse dedecoris, tamen quodcumque est dedecoris, petere te ut præstem navigaturo. Sed quid est, quæso te, quod addidisti, *navigaturo?* An ego, nisi navigaturus esses, præstare tibi aliquid dedecoris non deberem? Nimirum putas, quod aqua marina dedecus abluatur. Quod si ita esset, meum certè qui navigaturus non sum, inexpiatum remaneret.

3. Scribis etiam nosse me, quàm tibi molestissimum sit oneri esse cuiquam, & adtestari solum Deum nosse, quòd nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic sanè cùm epistolam tuam legerem, satis adverti animum cognoscere necessitatem tuam. Cùm ecce mihi affers & dicis: *Mores hominum non ignoratis, qui proclives sunt ad vituperandum, & quam, si interrogatus quis non responderit, indoc-tus & hebes putabitur.* Hoc loco verò exarsi ad rescribendum tibi: hoc enim languore animi tui penetrasti mihi pectus, & irrupisti in curas meas, ut dissimulare non possem, quântum me Deus adjuvaret, mederi tibi; non ut de tuis quæstionibus enodandis explicandisque cogitarem, sed ut felicitatem tuam pendentem ex linguis hominum atque nutantem à tam infelici retinaculo abrumperem, & cuidam se-

E 3

di

di omnino inconcussa stabilique religarem. Tunè, ò Dioscore, nec Persium tuum respicis insultantem tibi contorto versiculo, sed planè puerile caput, si sensus adsit, idoneo colapho contudentem atque coercentem:

*Persius
Satyra I.*

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?

Tot, ut superius dixi, legisti dialogos, tot philosophorum altercationibus cor inseruisti. Dic mihi, quis eorum finem actionum suarum constituerit in fama vulgi, aut in lingua hominum, vel bonorum atque sapientium? Tu autem, & quòd magis pudendum est, jam navigaturus, satis præclare te in Africa profecisse testaris, cum aliam ob causam te oneri non esse adseris negotiosissimis, & in alia longè distantia intentis episcopis, ut tibi exponant Ciceronem, nisi quia times homines proclives ad vituperandum, ne interrogatus ab eis, si non responderis, indoctus & hebes puteris. O rem dignam vigiliis & lucubrationibus episcoporum!

4. Non mihi videris aliunde dies noctesque cogitare, nisi ut in studiis tuis atque doctrina lauderis ab hominibus. Quod etsi semper ad certa & recta tendentibus periculosum esse judicavi, nunc tamen in te maxime experior. Non enim aliunde quam ex eadem pernecie non vidisti, qua tandem re possemus moveri, ut tibi quod petebas daremus. Quam enim perverse tu ipse non ob aliud ad ea discenda, quæ interrogas, raperis, nisi ut lauderis, aut non vitupereris ab hominibus: tam perverse etiam nos putas in tua petitione talibus causis allegatis moveri. Et utinam possemus efficere, ut tu quoque tam inani atque fallaci humanæ laudis bono minimè movereris, cum tibi nos indicarem, non ad præstandum

ti-

tibi quod petis, quoniam hæc de te scribis, sed ad te corrigendum moveri. *Mores hominum*, inquis, *proclives sunt ad vituperandum*. Quid deinde? *Si interrogatus quis non responderit*, inquis, *indoctus & hebes putabitur*. Ecce ego te interrogo non de Ciceronis libris aliquid, cujus sensum fortassè legentes indagare non possunt; sed de epistola ipsa tua, & de sententia verborum tuorum. Quæro enim, cur non dixeris, qui non responderit, iadoctus & hebes manifestabitur; sed potiùs dixeris, *indoctus & hebes putabitur*; nisi quia satis etiam ipse intelligis, eum, qui talia non responderit, non esse indoctum & hebetem, sed putari? At ego te admoneo, eum qui talium putatorum linguis tamquam falcibus concidi timet, lignum esse aridum; & ideo non putari tantum indoctum & hebetem, sed verè esse atque convinci.

5. Fortassè dixeris, sed cum hebes animo non sim, & præcipuè non esse studeam, nolo hebes animo vel putari. Rectè; sed quo fine nolis, id quæro. Quòd enim in illis quæstionibus aperiendis tibi & explicandis, nec nobis oneri esse dubitasti, hanc causam & hunc finem esse dixisti, & tam necessarium, ut eam nimiam necessitatem appellares, ne scilicet de his interrogatus neque respondens, ab hominibus ad vituperandum proclivibus hebes indoctusque puteris. Ego autem quæro, hoc cine totum sit, cur à nobis ista desideres, an etiam indoctus & hebes putari propter aliud aliquid nolis? Si hoc totum est, cernis, ut arbitror, hunc esse finem tam vehementis intentionis tuæ, qua nobis quoque oneri es, ut fateris. Quid autem à Dioscuro potest nobis esse oneri, nisi quod ipsum Dioscorum etiam

E 4

nes-

nescientem onerat? Quod non sentiet, nisi cum surgere voluerit: atque utinam non sic alligentur hæc onera, ut frustra etiam humeros conetur excutere. Quod non ideò dico, quia istæ discuntur quæstiones, sed quia tali fine discuntur. Hunc enim finem jam certè sentis esse nugatorium, inanem, ventosum. Habet & tumorem, sub quo etiam tabes gignitur, & pupula mentis ad non videndam opulentiam veritatis offenditur. Crede, sic est, mi Dioscore, ita te fruar in ipsa voluntate, & in ipsa, cujus umbra averteris, dignitate veritatis. Unde enim tibi, nisi vel hoc modo, de hac re fidem faciam, non invenio. Non enim vides eam, aut ullo modo quamdiu linguis humanis ruinosa gaudia construis, potes eam videre.

6. Si autem ibi non finis est harum actionum, atque intentionis tuæ, sed propter aliud aliquid indoctus & hebes non vis putari, quaerō quid illud sit? Si propterea, ne angustior tibi aditus ad acquirendas temporales divitias, uxorem impetrandam, honores capessendos, & cetera hujusmodi præcipiti fluxu transcurrentia, atque in se lapsos in imum rapiantia: neque ad hunc finem tibi servire nos decet, immo decet etiam hinc te amovere. Non enim sic te prohibemus in incerto famæ finem ponere; ut tamquam de Mincio in Eridanum emigrēs; quo te ipse fortasse Mincius etiam non emigrantem impingeret. Cum enim non satiaverit avidum spiritum vanitas laudis humanæ, quia nihil ad cibandum affert, nisi inane & inflatum; cogit eam ipsa aviditas referre in aliud, quasi uberius atque fructuosius: quod nihilominus si temporali lapsu præterfluit, ita est quasi fluvius ducat in fluvium, ut NON SIT FINIS miseræ, quamdiu finis officiorum nos-

rorum in re instabili collocatur. In aliquo igitur firmo atque incommutabili bono te figere volumus constantissimæ intentionis domum, & securissimam requiem omnis bonæ atque honestæ actionis tuæ. An fortè istam ipsam terrenam felicitatem, quam commemoravi, si prosperi rumoris aura, aut etiam flatibus vela pandendo ad eam potueris pervenire, hanc etiam cogitas referre in aliud certum, & verum & plenum bonum? At mihi non videtur, atque omninò IPSA VERITAS negat, vel tantis ad se anfractibus, quæ tam proxima est, vel tantis sumtibus, quæ tam gratuita est, perveniri.

7. An ipsa humana laude, tamquam instrumento utendum existimas, ut aditum per hanc præpares ad animos hominum, persuadendi vera atque salubria; & caves ne te, cum indoctum atque hebetem putaverint, indignum arbitrentur, cui autem vel intentissimam vel patientissimam præbeant, sive ad rectè facta quemquam exhorteris, sive malitiam atque nequitiam peccantis objurges? Hunc tu finem justitiæ ac beneficentiæ, si in illis interrogandis quæstionibus cogitasti, nos de te malè meruimus, quibus in epistola tua, non id potiùs, quo moveremur, posuisti, ut aut libenter daremus quod petebas, aut ideo non daremus, quia causa quælibet alia fortasse prohiberet; non tamen quia tuæ vanæ cupiditati, non solùm servire, verùm etiam non resistere puderet. Quantò enim meliùs atque salubriùs, quaeso te, ipsas veritatis regulas multò certius & brevius per se ipsas accipis, quibus falsa omnia possis ipse refellere; ne quod falsum & pudendum est, si multorum annos & decrepitas falsitates, studio jactantiori quàm

quàm prudentiori didiceris, doctum atque intelligentem te esse arbitreris; quod jam non existimo tibi videri. Non enim frustra tam diu tam vera Dioscoro diximus, ex quo in hac epistola gradimur.

CAPUT II.

8. QUAPROPTER jam illud videamus, cum te istarum rerum ignorantia nequaquam indoctum atque hebetem judices, sed ipsius potius veritatis, ut quisquis de his rebus scripsit vel scripserit, aut ea sint, quæ jam certus tenes, aut si falsa sunt, securus ignores, neque de diversitate cognoscenda sententiarum alienarum, ne quasi indoctus & hebes remaneas, inani solitudine macereris. Cum ergo hæc ita sint, etiam illud, si placet, videamus, utrum aliorum falsa existimatio, qui sunt, ut scribis, ad vituperandum proclives, ita ut si te ista ignorare persenserint, indoctum atque hebetem, falsò quidem, sed tamen putent, sic te movere debeat, ut etiam ab episcopis tibi hæc exponi non incongruenter petas: quandoquidem eo fine jam te ista cupere credimus, quo illis consulas ad persuadendam veritatem vitamque eorum corrigendam, qui te, si in illis Ciceronis libris indoctum hebetemque putaverint, indignum habebunt, à quo aliquid utilis salubrisque scientiæ sibi accipiendum esse arbitrentur. Quod non ita est, mihi crede.

9. Primum quia esse aliquos in illis terris, ubi imperitus minimèque acutus videri times, qui te de istis quæstionibus quidquam interrogent, omninò non video: quandoquidem hîc, quò ad ea discenda venisti, & Romæ expertus es, quàm negligenter habeantur, & ob hoc neque doceantur neque discantur: & in Africa usque adeo de his interrogatorem pateris meminem, ut nec te ipsum qui patiatur in-

invenias; eaque inopia episcopis exponenda ea mittere cogaris: quasi verò episcopi isti, etiam si adolescentes eodem quo tu raperis animi ardore; vel potius errore, quasi aliquid magnum hæc discere curarunt, usque ad canos episcopales, & usque ad cathedras ecclesiasticas, ea sibi in memoria durare paterentur: aut si ipsi vellent, non illa, etiam de invitorum cordibus, curæ majores graviioresque secluderent: aut si aliqua ex eis in animis eorum nimia consuetudine remanerent, non etiam ipsa oblivione sepeliri mallent recordata, quàm ad inepta respondere quæsitæ: cum in ipsa etiam scholari levitate & rhetoricis cathedris, ita obtuisset atque obtorpuisset videantur, ut à Chartagine Hipponem, quo exponi possint, mittenda existimentur: ubi tam insolita, atque omninò peregrina sunt, ut si vellem respondendi cura inspicere aliquid, volens videre quomodò ad sententiam, quæ mihi exponenda esset, desuper veniatur, aut ab ea deinceps quæ contexeretur oratio, codicem prorsus invenire non possem. Illi autem carthaginenses rethores, si huic tuo studio defuerint, non modò à me non reprehenduntur, sed etiam approbantur, si fortè jam recolunt, non romanorum fororum, sed græcorum gymnasiorum ista solere esse certamina. Tu verò cum & in gymnasia cogitationem injecisti, & ea quoque ipsa invenisti talibus rebus nuda atque frigida, ubi has curas tuas deponeres, christianorum tibi basilica hipponensis occurrit; quia in ea nunc sedet episcopus, qui aliquando ista pueris vendidit. Sed nec te volo esse adhuc puerum; & me jam esse puerilium rerum, sicut non venditorem, ita nec largitorem decet. Quæ cum ita sint, id est, cum duæ tantæ urbes, lati-

narum litterarum artifices, Roma atque Carthago, nec tædio tibi sint, ut à te ista perquirant, nec tædia tua curent, ut te ista perquirentem exaudiant; miror tantum quantum dici non potest; vereri te tam boni ingenii juvenem, ne in græcis atque orientalibus urbibus quemquam de his rebus molestum interrogatorem feras. Facilius quippe corniculas in Africa audieris, quam in illis partibus hoc genus vocis.

10. Deindè si fallor, & quisquam ibi fortè hujusmodi quæstionum tantò utique odiosior, quantò in illis locis ineptior percontator exstiterit, nonnè magis caves ne multò facilius existant, qui te græci homines in Græcia constitutum, & græca imbutum primitus lingua, de ipsis philosophorum libris aliqua interrogent, quæ Cicero in suis litteris non posuit? Quod si acciderit, quid responsurus es, potius te ista in latinorum auctorum libris, quam in græcorum nosse voluisse? Qua responsione primò Græciæ facies injuriam, & nosti quam illi homines hoc non ferant. Deindè jam exulcerati & irati, quam citò te, quod nimis non vis, & hebetem judicabunt, qui græcorum philosophorum dogmata, vel potius dogmatum particulas quasdam discerptas atque dispersas in latinis dialogis, quam in ipsorum auctorum libris græcis tota atque contexta discere maluisti: & indoctum, qui cum tam multa in tua lingua nescias, earum rerum frustrà in aliena colligere ambisti. An fortè illud respondebis, non te græcos de his rebus libros contempsisse, sed priùs latinos curasse cognoscere, nunc autem velle te in latinis doctum, jam græca quærere? Si hoc non pudet, hominem græcum latina puerum didicisse, nunc velle discere græca barbatum; pudebitnè tandem

dem in ipsis latinis ignorare aliqua, quæ quam multi latini docti tecum nesciant, vel hoc ipso sentis, quòd te nobis magna necessitate dicis onerosum, in tanta doctorum multitudine apud Carthaginem constitutus?

11. Postremò fac te de omnibus quæ à nobis quæris interrogatum, respondere potuisse. Ecce jam doctissimus atque acutissimus diceris, ecce jam te laudibus in cælum græculus flatus adtollit: tu tantum memento gravitatis tuæ, & illam mereri laudem quò fine volueris, ut scilicet eos leviter levia ista miratos, & benevolentissimè atque avidissimè jam in tua ora suspensos, gravissimum aliquid & saluberrimum doceas. Idipsum quidquid est gravissimum & saluberrimum, utrum teneas, & rectè tradere noveris, vellem cognoscere. Ridiculum est enim, cum propterea superflua multa didiceris, ut tibi aures hominum ad necessaria præparentur, ipsa necessaria non tenere, quibus excipiendis eas per superflua præparaveris; & dum occuparis ut discas unde facias intentos, nolle discere quòd infundatur intentis. Sed si hoc te scire jam dicis, idque ipsum christianam doctrinam esse respondes, quam te omnibus præponere novimus, & in ea sola esse præsumere spem salutis æternæ, non opus est ei cognitione dialogorum Ciceronis, & collectione emendatarum discordantium sententiarum alienarum procurari auditores. Moribus tuis intenti fiant, qui abs te aliquid tale accepturi sunt. Nolo priùs aliquid doceas, quòd dediscendum est, ut vera doceas.

12. Nam si alienarum sententiarum dissidentium & repugnantium cognitio aliquid adjuvat insinuatorem christianæ veritatis, ut no-

verit quomodò adversantes destruat falsitates; ad hoc dumtaxat, ne quis contra disserens, nonnisi in refellendis tuis figat oculum, sua verò sedulò occultet (nam **COGNITIO VERITATIS** omnia falsa, si modò proferantur, etiam quæ priùs inaudita erant, & dijudicare & subvertere idonea est) sed ut non solùm aperta feriantur, sed etiam abscondita eruantur, si alienos opus est cognoscere errores; erige oculos auresque, oro te, & vide atque ausculta, utrùm aliquis adversus nos de Anaximene & de Anaxagora proferat aliquid: quando jam ne ipsorum quidem multò recentiorum, multùmque loquacium Stoicorum aut Epicureorum cineres caleant, undè aliqua contra fidem christianam scintilla excitetur. Sed circuli atque conventicula partim fugacia, partim etiam audacter prompta, vel Donatistarum, vel Maximianensium, vel Manichæorum, vel etiam ad quorum greges turbamque venturus es, Arianorum, Eunomianorum, Macedonianorum, Cataphrygarum, cæterarumque pestium innumerabiliter perstreant. Quorum omnium errores si cognoscere piget, quid nobis est, propter defensionem christianæ religionis, quærere quid senserit Anaximenes, & olim sopitas lites inani curiositate recoquere, cum quorundam etiam hæreticorum, qui nomine christiano gloriari voluerunt, ut Marcionistarum & Sabellianorum, multorumque præterea jam dissensiones quæstionesque sileantur. Tamen si opus est, ut dixi, veritati adversantes prænoscerè aliquas, & pertractatas habere sententias, de hæreticis potius, qui se christianos vocant, quam de Anaxagora & Democrito nobis cogitandum fuit.

CAPUT III.

13. ILLE autem quisquis abs te quæsit,

rit, quæ tu à nobis quæris, audiat quòd ea doctius & prudentius nescias. Si enim Themistocles non curavit, quòd est habitus indoctor, cùm canere nervis in epulis recusasset, ubi cùm se nescire illa dixisset, atque ei dictum esset: Quid igitur nosti? respondit, Rempublicam ex parva magnam facere: dubitandum est tibi dicere, te ista nescire, cùm ei qui rogarit quid noveris, respondere possis: Nosse te quomodò etiam sine istis homo esse possit beatus? Quod si adhuc non tenes, tam perversè ista conquiris, quàm perversè si aliquo corporis periculoso morbo gravareris, delicias & tenerrimas vestes potius quàm medicamenta medicosque conquirereres. Non enim ullo modo differenda est ista cognitio, aut ulla huic à te, præsertim jam in hac ætate, vel discendi ordine præferenda est. Vide autem quàm facilè posses hoc scire, si velles. Qui enim quærit quomodò ad beatam vitam perveniat, nihil aliud profectò quærit, nisi ubi sit finis boni, hoc est, ubi constitutum sit, non prava opinione atque temeraria, sed certa atque inconcussa veritate, summum hominis bonum: quod à quolibet ubi constituatur non invenitur, nisi aut in corpore, aut in animo, aut in Deo, aut in duobus aliquibus horum, aut certè in omnibus. Quòd si didiceris, neque summum bonum, nec aliquam partem summi boni omninò esse in corpore; duo restabunt, animus & Deus, quorum vel in uno vel in ambobus sit. Si autem adjeceris, & didiceris hoc idem de animo, quod de corpore; quid aliud jam nisi Deus occurret, in quo summum hominis bonum constitutum sit; non quòd alia bona non sint, sed **SUMMUM** id dicitur, quòd cuncta referuntur. **EO ENIM** fruendo quis-

quisque beatus est, propter quod cetera vult habere, cum illud jam non propter aliud, sed propter seipsum diligatur. Et ideo finis ibi dicitur, quia jam quod excurrat, & quod referatur, non invenitur. Ibi requies appetendi, ibi fruendi securitas, ibi tranquillissimum gaudium optimæ voluntatis.

14. Da igitur qui citò videat, non corpus esse animi bonum, sed animum potius esse corporis bonum; recedetur jam ab inquirendo, utrum summum illud bonum, vel aliqua ejus pars sit in corpore. Quod enim stultissimè negatur, melior est animus corpore. Item stultissimè negatur, meliorem esse eum, qui dat beatam vitam vel partem aliquam beatæ vitæ, quam eum qui accipit. Non igitur accipit animus à corpore vel summum bonum, vel partem aliquam summi boni. Hoc qui non vident, cæcati sunt dulcedine carnalium voluptatum, quam ex indigentia sanitatis venire non intuentur. Sanitas autem perfecta corporis illa extrema totius hominis immortalitas erit. TAM POTENTI enim natura Deus fecit animam, ut ex ejus plenissima beatitudine, quæ in fine temporum sanctis promittitur, redundet etiam in inferiorem naturam, quod est corpus, non beatitudo, quæ fruendis & intelligentis est propria, sed plenitudo sanitatis, id est, incorruptionis vigor. Quod qui non vident, ut dixi, bellant inquietis altercationibus varîe pro suo quisque captu, in corpore constituentes summum hominis bonum, & carnalium seditiosorum turbas concitant: inter quos Epicurei apud indoctam multitudinem excellentiore auctoritate viguerunt.

Epicu-
rei su-
mum bo-
num cons-
tituerunt
in corpore.

15. Da item qui citò videat animum quoque ipsum non suo bono beatum esse, cum bea-

beatus est, alioquin numquam esset miser; & recedetur à quærendo, utrum in animo sit summum illud, atque, ut ita dixerim, beatificum bonum, vel aliqua pars ejus. Nam CUM SEIPSO sibi quasi suo bono animus gaudet, superbus est. Cum verò perspicit se esse mutabilem, vel hoc uno saltem quod de stulto sapiens efficitur, sapientiamque esse incommutabilem cernit, simul oportet cernat esse illam supra suam naturam, ejusque participatione atque illustratione se uberius & certius gaudere, quam seipso. Ita cessans atque detumescens à jactatione atque inflatione propria, inhærere Deo, atque ab illo incommutabili refici, & reformari nititur, à quo esse jam capit non solum omnem speciem rerum omnium, sive quæ sensu corporis, sive quæ intelligentia mentis adtinguntur, sed etiam ipsam capacitatem formationis ante formationem, cum vel informe aliquid dicitur, quod formari potest. Itaque tantò minùs se esse stabilem sentit, quantò minùs hæret Deo, qui summè est: & ideo illum summè esse, quia nulla mutabilitate proficit seu deficit: sibi autem illam commutationem expedire, qua proficit, ut perfectè illi cohæreat; eam verò commutationem, quæ in defectu est, esse vitiosam: omnem autem defectum ad interitum vergere; quò utrum aliqua res perveniat, tametsi non appareat, tamen apparere omnibus eò ducere interitum, ut non sit quod erat. Unde colligit non ob aliud res deficere, vel posse deficere, nisi quòd ex nihilo factæ sunt, ut quod in eis est, quod sunt & manent, & pro defectibus etiam suis ad universitatis complexum ordinantur, ad ejus bonitatem omnipotentiamque pertineat, qui summè est, & conditor, qui

TOM. I. F po-

Stoici
in animo
posuerunt
summum
bonum.

potens est etiam ex nihilo, non tantum aliquid, sed etiam magnum aliquid facere. Primum autem peccatum, hoc est, primum voluntarium defectum, esse gaudere ad propriam potestatem; ad minus enim gaudet, quam si ad potestatem Dei gaudeat, quæ utique major est. Hoc non videntes, & potentias intuentes animi humani, magnamque pulchritudinem factorum atque dictorum, etiamsi in corpore pudit ponere summum bonum, in ipso tamen animo ponentes, infra utique posuerunt, quam ubi sincerissima ratione ponendum est. Inter hos qui ita sentiunt apud græcos philosophos, & numero & disputandi subtilitate Stoici prævaluerunt, qui tamen in naturalibus corporea omnia esse arbitantes, magis à carne quam à corpore animum avertere potuerunt.

Platonici
in Deo.

16. Inter eos autem qui fruendum Deo, à quo & nos & omnia facta sunt, unum atque summum bonum nostrum esse dicunt, apud illos eminuerunt Platonici, qui non immeritò ad officium suum pertinere arbitrati sunt, Stoicis, & Epicureis maximè & propè solis omnino resistere. Iidem quippe Academici qui Platonici, quod docet auditorum ipsa successio. Archesilas enim qui primus occultata sententia sua, nihil aliud istos quam refellere statuit, quære cui successerit, Polemonem invenies: quære cui Polemon, Xenocratem. Xenocrati autem discipulo Academiam scholam suam reliquit Plato. Quantum igitur pertinet ad quæstionem de summo hominis bono, remove personas hominum, atque ipsam disceptationem constitue; profectò reperies duos errores inter se adversa fronte collidi: unum constituentem in corpore, alium constituentem in animo summum bonum. Rationem autem veritatis, qua

qua summum bonum nostrum Deus esse intelligitur, utrique resistere, sed non priùs doctentem vera, quam prava dedocentem. Idipsum rursus adjunctis personis constitue, reperies Epicureos & Stoicos inter se acerrimè dimicantes: eorum verò litem conantes dijudicare Platonicos, occultantes sententiam veritatis, & illorum vanam in falsitate fiduciam convincentes & redarguentes.

17. Sed non sicut illi errorum suorum, ita Platonici veræ rationis personam implere potuerunt. Omnibus enim defuit a divinæ humilitatis exemplum, quod opportunissimo tempore per Dominum nostrum Jesum Christum illustratum est: cui uni exemplo in cujusvis animo ferociter arrogantis, omnis superbia cedit, & frangitur, & emoritur. Ideoque non valentes illi auctoritate turbas terrenarum rerum b dilectione cæcatas ad invisibilium fidem ducere, cum eas viderent epicureis maximè contentionibus commoveri, non solum ad hauriendam, quò ultrò ferebantur, sed etiam ad defendendam corporis voluptatem, ut in ea summum bonum hominis constitueretur; eos autem qui adversus hanc voluptatem virtutis laude moverentur, minus difficulter eam contemplari in animis hominum, unde facta bona, de quibus utcumque poterant iudicare, procederent: simul videbant si eis conarentur insinuare aliquam rem divinam, & super omnia incommutabilem, quæ nullo adtingeretur corporis sensu, sed sola mente intelligeretur, quæ tamen etiam naturam ipsius mentis excederet, eumque esse Deum propositum animo huma-

F 2

no

a MSS. quinque, *veræ humilitatis.*

b Bad. Am. & Er. *delectatione cæcatas.*

no ad fruendum, purgato ab omni labe humanarum cupiditatum, in quo uno adquiesceret omnis beatitudinis appetitus, & in quo nobis uno bonorum omnium finis esset; non eos intellecturos, & repugnantibus vel Epicureis vel Stoicis multò quàm sibi faciliùs palmam duros, ita ut vera salubrisque sententia, quod perniciosissimum est generi humano, imperitorum populorum irrisione sordesceret: & hoc in moralibus.

18. In naturalibus autem quæstionibus, si isti dicerent effectricem omnium naturarum esse incorpoream Sapientiam, illi autem à corpore nusquam discederent, cum alii atomis, alii quatuor elementis, in quibus ad efficienda omnia ignis prævaleret, principia rerum darent; quis non videret stultorum abundantiam corpori deditam, cum incorpoream potentiam conditricem rerum nequaquam valeret intueri, in quorum potiùs suffragium raperetur?

19. Restabat pars rationalium quæstionum. Nosti enim quidquid propter adipiscendam sapientiam quæritur, aut de moribus, aut de natura, aut de ratione quæstionem habere. Cum ergo Epicurei numquam sensus corporis falli dicerent, Stoici autem falli aliquando concederent, utrique tamen regulam comprehendæ veritatis in sensibus ponerent; quis istis contradicentibus audiret Platonicos? Quis non modò in sapientium, sed omninò in hominum numero habendos putaret, si ab eis promptè diceretur, non solùm esse aliquid, quod neque tactu corporis, neque olfactu, vel gustatu, neque his auribus aut oculis percipi possit, neque omninò talium rerum, quæ ita sentirentur, aliqua imaginatione cogitari; sed id solùm verè esse, atque id solùm posse per-

cipi, quia incommutabile & sempiternum est; percipi autem sola intelligentia, qua una veritas, quomodò attingi potest, attingitur?

20. Cum ergo talia sentirent Platonici, quæ neque docerent carni deditos homines, neque tanta essent auctoritate apud populos, ut credenda persuaderent, donec ad eum habitum perduceretur animus, quo ista capiuntur, elegerunt occultare sententiam suam, & contra eos disserere, qui verum se invenisse jactarent, cum inventionem ipsam veri in carnis sensibus ponerent. Et eorum quidem consilium quale fuerit, quid adinet quærere? divinum certè, vel divina aliqua auctoritate præditum non fuit. Tantùm illud adtende, quoniam Plato à Cicerone multis modis apertissimè ostenditur, in sapientia non humana, sed planè divina, unde humana quodammodò accenderetur, in illa utique sapientia prorsus immutabili, atque eodem modo semper se habente^a veritate, constituisse & finem boni, & causas rerum, & ratiocinandi fiduciam: oppugnatos autem esse nomine Epicureorum & Stoicorum à Platonicis eos, qui in corporis vel in animi natura ponerent & finem boni, & causas rerum, & ratiocinandi fiduciam: eò rem successione temporum esse devolutam, ut christianæ jam ætatis exordio, cum rerum invisibilium atque æternarum fides per visibilia miracula salubriter prædicaretur hominibus, qui nec videre nec cogitare aliquid præter corpora poterant, beato apostolo Paulo, qui eandem fidem gentibus præseminabat, idem

F 3

ip-

^a Lov. veritatem constituisse. At editiones aliæ & MSS. propè omnes habent, veritate.

ipsi Epicurei & Stoici in Actibus Apostolorum contradixisse inveniuntur.

21. Qua in re satis mihi videtur demonstratum esse, errores gentium, sive de moribus, sive de natura rerum, sive de ratione investigandæ veritatis, qui quamvis essent multi atque multiplices, in his tamen maximè duabus sectis eminebant, expugnantibus doctis & tanta disserendi subtilitate atque copia subvertentibus, durasse tamen usque in tempora christiana. Quos jam certè nostra ætate sic obmutuisse conspicimus, ut vix jam in scholis rhetorum commemoretur tantum, quæ fuerint illorum sententiæ: certamina tamen etiam de loquacissimis græcorum gymnasiis eradicata atque compressa sunt, ita ut si qua nunc erroris secta contra veritatem, hoc est, contra Ecclesiam Christi emergerit, nisi nomine cooperta christiano, ad pugnandum prosilire non audeat. Ex quo intelligitur ipsos quoque platonice gentis philosophos, paucis mutatis, quæ christiana improbat disciplina, invictissimo uni regi Christo pias cervices oportere submittere, & intelligere Verbum Dei homine indutum, qui iussit, & creditum est, quod illi vel proferre metuebant.

22. Huic te, mi Dioscore, ut tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam, & obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita est ab illo qui gressuum nostrorum, tanquam Deus, vidit infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem; non quòd alia non sint præcepta, quæ dicantur, sed nisi humilitas omnia, quæcumque bene facimus, & præcesserit, & comitentur, & consecuta fuerit, & proposita quam in-

tuea-

tueamur, & apposita cui adhæreamus, & imposita qua reprimamur, jam nobis de aliquo bono facto gaudentibus totum extorquet de manu superbia. VITIA quippe cetera in peccatis, superbia verò etiam in rectè factis timenda est, ne illa quæ laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur. Itaque sicut rethor * ille nobilissimus cum interrogatus esset, quid ei primùm videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse; cum quæreretur quid secundo, eandem pronuntiationem; quid tertio, nihil aliud quam pronuntiationem dixisse: ita si interrogares, & quoties interrogares de præceptis christianæ religionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem liberet, etsi fortè alia dicere necessitas cogeret.

* Demosthenes.

23. HUIC humilitati saluberrimæ, quam Dominus noster Jesus Christus, ut doceret humiliatus est: huic, inquam, maximè adversatur quædam, ut ita dicam, imperitissima scientia, dum nos scire gaudemus, quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus senserint, & cetera huiusmodi, ut docti eruditique videamur, cum hoc à vera doctrina, & eruditione longè absit. Qui enim didicerit Deum non distendi aut diffundi per locos, neque finitos neque infinitos, quasi in aliqua parte major sit, in aliqua minor, sed totum ubique esse præsentem, sicut veritatem, cuius nemo sobriè dicit partem esse in isto loco, & partem in illo, quoniam veritas utique Deus est; nequaquam eum movebit quod de infinito aère sensit, quicumque sensit, quòd ipse Deus esset. Quid ad illum, si nesciat quam dicant isti corporis formam; eam quippe dicunt quæ undique finita sit: & utrum

CAPUT IV

Anaximenes de Deo sententia.

F 4

re-